

FIGURE RIJEČI U POEZIJI MALKICE DUGEČ

Milan Bošnjak

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
milan.bosnjak1@zg.t-com.hr

UDK: 821.163.42.09 Dugeč, M.
821.163.42-1:81'38

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 03/2017.

Sažetak

U ovome su radu istraženi i opisani motivi, stil i poetika Malkice Dugeč, hrvatske pjesnikinje koja živi i radi u Stuttgartu u Njemačkoj. Težište rada je na analizi stilskih figura u autoričinu pjesništvu čitanih kroz prizmu studije Luke Zime „Figure u našem narodnom pjesništvu” te kroz prizmu čitanja modernih književnih povjesničara i teoretičara Cvjetka Milanje i Krešimira Bagića. U radu je istražena povezanost poezije Malkice Dugeč s dvama dominantnim modelima u hrvatskome pjesništvu druge polovice 20. stoljeća, gnoseološkom i semiotičkom, odnosno naraštajna autoričina pozicija. Posebna pažnja u radu se pridaje odnosu prema hrvatskome jeziku kao ne samo ključnoj temi autoričina lirskoga opusa, nego ujedno glavnoj preokupaciji njezina društveno-političkog angažmana. Istraživanjem se dolazi do zaključka kako Malkica Dugeč, kao jedna od najznačajnijih hrvatskih izvandomovinskih pjesnikinja, uvelike reprezentira nacionalnu književnost koja nastaje izvan Republike Hrvatske, a posebice hrvatsku emigrantsku književnost. Izvandomovinska pozicija snažno se upisala u strukturu autoričina pjesništva, u prvome redu na razini motiva, a potom i stila i stilske figuracije, što za posljedicu ima i relativnu distanciranost od aktualnih pjesničkih praksi matične, odnosno domovinske hrvatske književnosti.

Ključne riječi: Malkica Dugeč, hrvatska izvandomovinska književnost, emigrantska književnost, stil, stilske figure, figure riječi (tropi), moderno hrvatsko pjesništvo, hrvatski jezik

UVOD

Malkica Dugeč, hrvatska pjesnikinja sa stalnom adresom u Stuttgartu u Njemačkoj, većinu je svoga života provela izvan domovine, a svoju je želju za životom u domovini na neki način nadoknađivala svojim poetskim životom: Hrvatska, hrvatska povijest, hrvatski

uznici i, napose, hrvatski jezik glavne su teme i motivi u njezinoj poeziji. Svoju ljubav prema Hrvatskoj i hrvatskome u mnogim je svojim pjesmama utkala u molitve i povezala, obgrlila, splela s duhovnim nitima, budući da su uz domovinske teme i motive, upravo duhovnost, vjera, molitva, kršćanske misli i poruke vrlo naglašeni u njezinoj poeziji. Tužna je činjenica da je u domovini koju toliko ljubi Malkica Dugeč gotovo posve nepoznata, što je sudbina velike većine književnika koji žive i stvaraju u inozemstvu. Ovdje to navodimo samo usput, uz napomenu da upitan status i manjkavu javnu percepciju u domovini zasigurno treba sustavno obraditi i primjereno tematizirati, ali to nećemo detaljnije razrađivati u ovome radu.

FIGURE RIJEČI

U ovom ćemo radu istražiti i opisati motive, stil i poetiku Malkice Dugeč te ćemo kroz prizmu znamenite knjige Luke Zime *Figure u našem narodnom pjesništvu*¹ pokušati utvrditi koliko su figure riječi prisutne u njezinim pjesničkim zbirkama, i to ponajprije u zbirci *Žigice vjere*² i zbirci *Blagdan riječi hrvatske, pjesme o hodu hrvatskoga jezika*.³

Zbirka pjesama, odnosno kako pjesnikinja kaže stihozbirka *Žigice vjere*, objavljena je 2010. godine i po mome je sudu njezina najzrelija i najkompleksnija zbirka. Naslovi pjesničkih ciklusa: *Žigice vjere*, *Dječak na ljuljački*, *U zapučku jave*, *Usprkos vjetru*, *Nesta zelen san*, *Hrvatska pogača*, *Oda hrvatskom jeziku*, *Stuttgartski mozaik* i *Zri sloboda snena* ukazuju na raznolik tematski okvir u kojemu se pjesnikinja kreće: to su pjesme u kojima na sebi svojstven način upozorava na potrebu njegovanja prijateljstva, na osobitu vrijednost molitve, na nužnost ustrajnosti u obrani etičkih i moralnih vrijednosti usprkos preprekama i izazovima, na nužnost pobune protiv nepravde i praznine; pjesnikinja oživljuje prošlost i opominje za budućnost, opisuje svakidašnjicu koja je često i blijeda i tužna, bori se i grli s osamljenošću, sa strahom, sa stalnim mijenama; pjesme su najvećim dijelom satkane dubokom intimnom osjećajnošću, puno je pjesama zaogrnuo melankoličnim ruhom. Raznolikost ove zbirke prepoznaje se i u različitim formama pjesničkoga iskaza, od rimovanih stihova, pravilnih i nepravilnih soneta do slobodnoga

¹ Luka Zima, *Figure u našem narodnom pjesništvu s njihovom teorijom*, Globus, Zagreb, 1988.; pretisak izdanja JAZU iz 1880.

² Malkica Dugeč, *Žigice vjere*, K. Krešimir, Zagreb, 2010.

³ Malkica Dugeč, *Blagdan riječi hrvatske, pjesme o hodu hrvatskoga jezika*, K. Krešimir, Zagreb, 2012.

stih i grafičkih intervencija u izgled pjesama, u nejednakoj duljini poetskih uradaka i u ritamskoj raznovrsnosti. Kao i u ostalim svojim zbirkama, u pojedinim pjesmama ponekad i vrlo zanimljivu misao ili pjesničku sliku pretjerano razrađuje dok je skoro posve ne razgradi ili upada u pretjeranu narativnost, što su po mome mišljenju najveće poteškoće u njezinom predanom i plemenitom pjesničkom radu. Tematski, više nego u drugim zbirkama, Malkica Dugeč opisuje stuttgartsku svakodnevicu, kritički se osvrće na navike mladih, na globalizaciju, na izazove suvremenoga svijeta, a dominantna misao je dvoumljenje: slika brojnih doseljenika u Stuttgart koji ne znaju „da li da se vrate ili ne vrate”. Emocijama i snažnim pjesničkim slikama posebno je obojen ciklus posvećen Vjenceslavu Čížeku, *Hrvatska pogača*, u kojemu nastoji upečatljivim, iznimno snažnim i često nadrealističkim slikama prikazati groznu životnu stvarnost političkoga uznika, hrvatskoga domoljuba i osebujnoga pjesnika, koji je oslijepio u zeničkoj kaznionici i čije su pjesme godinama postojale samo u njegovoj svijesti, budući da u zatvoru nije bilo mogućnosti ni načina da se zapišu na papiru. Kao ilustraciju izrečenoga donosimo sonet *Pjesma rukom nenapisana* te zatim sonet *Prodor u riječi*, koji je po mome mišljenju njezina najuspjelija pjesma, sa stvarnim antologijskim potencijalom.

Pjesma rukom nenapisana

Crna jama zemaljskoga pakla

Zaslijepila oči pravednika.

U zjenicu bolno ga je takla.

Potamnijela od slobode slika!

Krhko tijelo odolijeva tami.

Svijetle misli u pjesme se jate.

Zbijaju se u leta pomami,

Spremne da se sa Čovjekom brate.

Ponekada iza rešetaka

Nikne pjesma rukom nepisana,

Željna svjetla. Slobode. I zraka!

Kao pijesak iz klepsidre mijena

Iz podsvijesti u zbilju se toči

Pa protječe nijema. Izranjena.

26. 2. 2009.

(Pjesniku Vjenceslavu Čížeku koji je u devetoj jami ovozemnog pakla samo u mislima skladao svoje pjesme.)

Prodor u riječi

Prodorom u riječi ja utjehu tražim.

Od života bježeć' riječima se snažim.

Kušam snagu uma. Nektar stiha pijem

I od mučnih snova u riječ se sakrijem.

Desi se, doduše, da bura zapuše

Pa sa stabla svijesti sve se riječi sruše

U ponore krvi i u srca vatru.

Ne štedeći snagu – bure i njih satru.

Već je mnogi smrtnik riječ tražio strtu

Bježeći od sebe, podajuć' se trenu.

Možda je tek htio riječ neoskrvnutu

Prepustiti vječnom mijena nevremenu?

A možda je ipak u srca titraju

Spoznao da riječi i kroz vječnost traju.

U zbirci *Blagdan riječi hrvatske, pjesme o hodu hrvatskoga jezika* iz 2012. godine sabrane su pjesme iz 11 zbirki, objavljivanih od 1984. do 2010. godine, te nekoliko ranije neobjavljenih pjesama. U svih 67 pjesama pjesnikinja zaziva, traži, uznosi, vapi, moli, strepi, plače, raduje se, žudi, šapće, vrišti, jeca, izgara, umire i živi riječ hrvatsku i za riječ hrvatsku: Svim pjesmama u zbirci zajedničko je da im je glavni tematski motiv hrvatski jezik – riječ hrvatska, što ovu zbirku, nastalu u 21. stoljeću, čini jedinstvenom u cjelokupnom korpusu hrvatske književnosti.

A posebno mjesto u hrvatskoj znanosti o književnosti svakako ima i Luka Zima, sa svojom, kako je Krešimir Bagić zove „fascinantom raspravom”,⁴ *Figure u našem narodnom pjesništvu*. U uvodu svoje knjige Zima kaže da trop postaje tako da se umjesto jedne riječi uzima druga koja se upotrebljava u značenju koje joj obično ne pripada, što znači da se tropi osnivaju na zamjeni značenja riječi. On trope razlikuje od drugih stilskih figura, kod kojih se riječi upotrebljavaju u uobičajenom značenju, ali neobičnim i umjetnim načinom.

Trope – figure riječi koje se zasnivaju na zamjeni značenja riječi dijeli u tri skupine: zamjena značenja kod riječi srodnog značenja: metafora, alegorija, katehreza, sinegdoha, metonimija i perifraza;

⁴ Krešimir Bagić, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012., VIII.

zamjena značenja kod riječi protivnoga značenja: ironija, mimeza, sarkazam i harijentizam, kod kojega ističe asteizam i dijarizam; zamjena značenja kod riječi koje se među sobom razlikuju po sili zakona: eufemizam, litota, hiperbola, emfaza i amfibolija.

Valja spomenuti da uz figure koje se osnivaju na zamjeni značenja riječi (trope), Zima u svojoj knjizi dalje redom navodi: figure i načine govora koji postaju širenjem i suživanjem misli, figure koje se osnivaju na zamjeni običnoga oblika u značenju riječi, figure koje se osnivaju na dodavanju, oduzimanju i namještanju riječi, etimološke figure, sintaktične figure i fonetične figure.

Jasno da se za Ziminu klasifikaciju teško može reći da je univerzalno važeća, ali ovdje nećemo ulaziti u to pitanje. Usto, Zima je svoju klasifikaciju na neki način prilagodio narodnoj književnosti, pa je ovaj zadatak utoliko zanimljiviji, jer ćemo pokušati pogledati u umjetničku poeziju Malkice Dugeč, pjesnikinje koja djeluje u drugoj polovici 20. i početkom 21. stoljeća, kroz prizmu figura tropa kako ih u svojoj knjizi definira Luka Zima.

Metafora

Zima metaforu dijeli na plastičnu, koja se dijeli na sliku u miru i u pokretanju, i oživljavajuću metaforu.

U svojoj poeziji Malkica Dugeč ima obilje metafora, navodimo nekoliko primjera iz zbirke *Žigice vjere*:

prezasićen otrovom želja

opak postade svijet (U slavu svetoga Franje)

nektar stiha pijem (Prodor u riječi)

sa stabla svijesti sve se riječi sruše

u ponore krvi i u srca vatru (Prodor u riječi)

pogled se suzom skamenio (Zazivanje govora)

ti sa mnom brodi po tihoj vodi

sve dok se zora sunčana rodi (Molitva svetom Franji)

Alegorija

Alegorija je metafora protegnuta kroz cijelu misao ili još dalje.

Često su poslovice alegorične, kad je alegorija nejasna, od nje nastaje zagonetka.

Vrlo često pjesnikinja koristi alegoriju:

*Život piše priče.
Život pjesme pjeva,
kad iz smrti niče,
iz nesna se budi
kad za suncem žudi.
Život krvlju teče,
boli, pali, peče,
pa se opet stiša.*

...

*pa se opet stiša
kad ga milost Božja
primi i usliša.
tada pjesme, priče
blaga Vječnost sriče. (Blaga vječnost)*

*Rastvorilo mi more škrinjicu staru,
Razotkrilo tajne na svetu oltaru.
Okrznulo me more kapljicama sreće,
Omamilo pučinom pa biba se. I kreće. (Okrznulo me more)*

*Tek jedna riječ,
Jedna
Jedina
Riječ
Iskrom plane
Kada iz klupka bola
Na javi
Suzom
Kane. (Tijekom dana)*

Katahreza

Katahreza je uzimanje srodnog izraza u značenju pravog.
Primjer iz pjesničke prakse Malkice Dugeč:

*Tri sna od kamena
udjenula mijena
u zapučak jave (U zapučku jave)*

U ovoj alegoriji katahreza je *udjenula mijena*.

Sinegdoha

Kod sinegdoha se dio uzima umjesto cjeline i obratno, znači kod sinegdoha se zamjenjuje značenje riječi koje izražavaju pojmove istoga sadržaja, ali različitoga obima, u različitim varijacijama: dio za cjelinu, cjelina za dio, više za jednog, određen broj umjesto neodređenog, ime vrste umjesto pojedine osobe (antonomazija), vrsta umjesto roda, rod umjesto vrste.

*Stoljećima Hrvat svog jezika diku –
riječ hrvatsku, kroz knjige i sliku
podaruje svijetu. Neka puci znaju
da jezik hrvatski Hrvati imaju.* (Oda hrvatskom jeziku)

*Tek sveti crkveni zvon
nevinih anđela zbor
glazbom i Božjim slovom
melemom bit će srcu čovjekovom.* (U slavu svetoga Franje)

*Riječ hrvatska i hrvatsko sveto slovo
oujenčani bit će Božjim blagoslovom.* (Nije lako)

Metonimija

Metonimija je figura u kojoj se zamjenjuju značenja pojmova mjesta, uzroka i vremena. Detaljnije Zima navodi što smatra metonimijom: što je bilo prije, stoji u uzročnom odnosu prema onomu što otud slijedi, pa se često kaže jedno umjesto drugog, kaže se stvar umjesto osobe kojoj pripada, ono što djeluje označuje se onim što postaje, kaže se gospodar umjesto onoga čime upravlja, kaže se tvar (materija) umjesto onog što je od nje napravljeno, umjesto imena kaže se vanjski znak s kojim se pojavljuje, govore se apstraktna imena umjesto konkretnih, zamjenjuje se vrijeme događaja, zamjenjuje se prostor događaja.

Nitko sviješću na dohvaća slova (Rasklimana ljuljačka snova)

Oči, gladne ljepote, upiju modrinu neba (Da ima riječ)

*Mnoge rijeke, brze, strane,
protječu kroz moje dane.* (Dvije zavičajne rijeke)

Perifraza

Kod perifraze se ne zamjenjuje značenje pravoga izraza neke stvari drugom, nego se pravi izraz samo raširuje, odnosno perifraza

se sastoji u tome da se neki pojam ne prikazuje uobičajeno, nego se označuje drugim riječima, po svojim posebnim obilježjima i svojstvima.

*A ruke, razdragane blistavim kapljama slapa,
zaželješe i vrele obraze zapljusnuti
svjetlucavim eliksirom života. (Da ima riječ)*

Eufemizam

Zima eufemizam definira kao stilsku figuru kojom se nešto ublažava i umanjuje.

*Zaplače djetesce čim se rodi.
Majka ga smiješkom kroz život vodi. (Majka i dijete)*

Litota

Figura se sastoji u tome da se više razumije i misli, nego što se kaže, odnosno umjesto pravoga izraza uzima se slabiji, i to obično suprotan s negacijom. Donosimo primjer iz zbirke *U riječ unjedrena*:

*Nije bio toliko malen
da ne bi od mnogih bio veći (Hrvatskom stihu slavluk)*

Hiperbola

Zima hiperbolu definira kao stilsku figuru kojom se nešto prekomjerno uvećava i umanjuje.

Hiperbola je česta u poeziji Malkice Dugeč, pogotovo kad govori o položaju i važnosti jezika i tako želi dodano istaknuti nedovoljnu brigu o jeziku, kao i nedostatak javne percepcije o važnosti jezika za život pojedinca i cijeloga društva.

*Jeziče hrvatski, dobro doš'o da si
Iz davnine sanja na sve karte svijeta!
Na prijestolju Uma nek' te Vječnost kras!*

*Budi brana zlobi! Svijetli! Rasti! Cvati!
Širi mir i dobro, miris mora, smilja...
Budi srca glasnik! Istina! I zbilja! (Oda hrvatskom jeziku)
Riječ je prokletstvo tmina. Muk. Zov Domovine.
Spasonosno svjetlo u tunelu žića. Riječ je srca tvrdoća.
Dobrota. I zloća!*

*Riječ je i moj glas iz dubine. Zahvalnost Nebu, molitva i psovka.
 Let je u
 slobodu. Mijena mišolovka. Riječ ta ljudska riječ,
 svjetlošću opasana – san je.
 I krik. Od zvuka i boja živ spomenik
 Riječ niče iz krvi. I duha. Ide od uha do uha, sa
 dlana na dlan.
 Od skuta do skuta. Ona putuje tračnicama. Morima pluta.
 Zvezdanim šeta stazama.
 Napojena bistrinom kruži nad oazama, pustinjama,
 savanama, rijekama. Silazi
 s visina u kaljama kiše. Igra se snježnim pahuljicama,
 vjetrom u krošnjama.
 Prolazi ulicama, kolodvorima, parkovima... Skriva se
 među makovima. Izviruje s jaglacima. Cvate. Bubri. Raste. (Riječ)
 Sloboda – to je mnogo veće od najvećeg, šire od
 najšireg, dublje
 od najdubljeg (Pravi smisao slobode)*

Preostale dvije figure, emfazu i amfiboliju, koje prema Zimi-
 noj klasifikaciji pripadaju skupini figura koje se temelje na zamje-
 ni značenja kod riječi koje se među sobom razlikuju po sili zakona
 teško je pronaći u poeziji Malkice Dugeč. Emfaza je figura u kojoj
 se ne kažu same stvari, nego se navješćuju, a amfibolija (dvoliče-
 nje), figura koja se sastoji od riječi i govora, koji osim onoga što se
 čini u prvi mah, još nešto posve drugo znači, a upravo se to drugo
 značenje ima na umu.

Figure koje se temelje na zamjeni značenja kod riječi protivnoga
 značenja Zima definira na sljedeći način: ironija se sastoji u tome
 da se ono što se misli, kaže riječima suprotnoga značenja; mime-
 za se od ironije se razlikuje po tome što se kod mimeze podrugljivo
 ponavljaju riječi koga drugoga, koje je ovaj izgovorio; sarkazam bi
 se mogao definirati kao ironija s najgorom porugom; harijentizam je
 zajedljiva ironija pod vidom dobrohotnosti, a kod njega ističe astei-
 zam, govor kojim netko samog sebe kudi i dijarizam, ruganje napu-
 hanoj oholosti.

Navedene figure vrlo su rjetke ili ih gotovo nema u pjesmama
 Malkice Dugeč, što je posve suprotno od njezinih generacijskih tren-
 dova, kako u Hrvatskoj, tako i u Njemačkoj, kod kojih su ove figu-
 re uglavnom zastupljene, a kod nekih autora i pjesničkih skupina
 i dominantne.

U obje su države na prijelazu drugog tisućljeća dominantna postmoderna strujanja, koja svojim odnosom prema visokoj kulturi i pop-kulturi, posve izgubljenoj granici umjetničkog i trivijalnog, naglašenom intertekstualnošću, načinom pristupa i izboru tema, a svakako svojom raznolikošću, neporecivo nose biljeg našeg vremena, vremena globalizacije.

Treba reći da se u njemačkoj poeziji pomalo gubi politička indiferentnost i zaokupljenost temama poput osobne biografije i djetinjstva, što je bila srednja struje njemačke književnosti 20. stoljeća, poznata kao nova subjektivnost, te da su sve više zastupljene multikulturalne teme i da stvaraju brojni autori s migrantskom pozadinom.

Iako Malkica Dugeč, uz hrvatski, piše i na njemačkom jeziku i, jasno, ima migrantsko podrijetlo, teško bi se bez bitnih ograda mogla uključiti u spomenute trendove, budući da u svojem pjesništvu, i u svojem životu, zagovara vrijednosti koje su suprotne duhu vremena u kojem djeluje, a koje relativizira sve autoritete i sve vrijednosti.

U poznatom priručniku *Interkulturelle Literatur in Deutschland: Ein Handbuch* (Interkulturalna literatura u Njemačkoj, 2000.) koji je uredila Carmine Chiellino nalazi se prilog *Autor/innen aus dem ehemaligen Jugoslawien und Nachfolgstaaten (Kroatien, Bosnien-Hezegowina und Bundesrepublik Jugoslawien)* (Autori iz bivše Jugoslavije i država slijednica (Hrvatska, Bosna i Hercegovina te SR Jugoslavija), koji su napisali Pero Mate Anušić i Azra Džajić, u kojemu važno mjesto zauzima osvrt na stvaralaštvo Malkice Dugeč. „Antijugoslavenski orijentirana, sanjala je o ‘slobodnoj Hrvatskoj’ i taj je san, kao tematska opsesija, uočljiv u svim njezinim zbirkama. Njezine pjesme nisu samo političke parole ili mržnjom ispunjen emigrantski govor, nego tiha promatranja unutarnjih i vanjskih promjena”.⁵ Navode kako je forma i metaforika Dugečine lirike tradicionalna, pod snažnim utjecajem „klasičnog hrvatskog pjesništva” te kako pokazuje pozitivne mogućnosti žanra domoljubne lirike.

Akademik Vinko Grubišić navodi kako je u predgovoru Dugečinoj knjizi *Zemlja moja, nebo moje* Vinko Nikolić „s pravom naglašava tri najglavnija motiva: duboka intimna osjećajnost, Hrvatska i emigracija. Tek po bogatstvu osjećajnosti Malkica pokazuje neke sličnosti s Vesnom Parun, ali umjesto one Paruničine bujne izražajnosti,

⁵ Pero Mato Anušić – Azra Džajić, *Autor/innen aus dem ehemaligen Jugoslawien und Nachfolgstaaten (Kroatien, Bosnien-Hezegowina und Bundesrepublik Jugoslawien)*, u: Carmine Chiellino, *Interkulturelle Literatur in Deutschland: Ein Handbuch*, Metzler Verlag, Stuttgart & Weimar, 2000., 106-124.

Malkica ide introvertirano, sva je u sitnim implozijama, gdje se riječi troše i samo se njihov utrošak prikriva reduciranom osjećajnošću”.⁶

Ističući autoričinu duboku osjećajnost, intimističke i egzistencijalističke elemente te, osobito domotužje i rodoljublje te ritamsku raznovrsnost i obilatost Dubravko Horvatić navodi kako je „bogata slikovnost katkad zagušena (političkim) iskazima koji vode u puku retoričnost, pa je to ponajveća mana ovoga pjesništva.”⁷

Govoreći o zbirci „U riječ unjedrena” Marijan Karabin kaže kako je „posve logično da baš ‘RIJEČ’ u ovim njezinim pjesmama zauzima središnje, dakle najvažnije mjesto. Čak i u znakovitom naslovu cijele zbirke, koji bi u nekoj drugoj možebitnoj inačici umjesto ‘unjedrenosti’ mirne duše mogao upućivati i na – ‘iznjedrenost’. Ali tankočutna i nenametljiva pjesnikinja, kakvu ju i inače poznamo, kao da ne želi biti ispred, već uvijek i samo – iza svojih RIJEČI”.⁸

U svojoj pjesmi *Cesta moga zavičaja* Malkica Dugeč kaže kako se uvijek treba vraćati cesti svoga zavičaja, koja se, pojavljuje i nestaje, ali je uvijek tu negdje. „Bez obzira bili u domovini ili u inozemstvu ne bismo trebali odbacivati puteve koje otvaraju pjesme Malkice Dugeč. Vode nas samima sebi i otvaraju nam nove, za koje nismo ni slutili da postoje. Široki su i daleki, ali zato zanimljivi i prelijepi. Hrabri njima putuju”, kaže Miljenko Stojić.⁹

Vjekoslav Boban primjećuje potpunu odsutnost tjelesnosti i erotike u njezinim pjesmama, kao i bijeg od „visokoparnog intelektualizma”. „Osnovni ton Dugečinih stihova jest čistoća, blagost i dobrota”,¹⁰ a njezino najčešće stanje samoća i osamljenost.

Na istom tragu Nevenka Nekić zaključuje kako je „jednostavni govorni jezik dignut na višu pjesničku potenciju samim odnosima riječi, njihovu poretku, oslušivanju njihova zvuka i gotovo opreznom opisivanju koji odaju bojažljivu i obzirnu pjesničku dušu.” Isto tako, Nekić kaže: „Možda se može definirati ovaj rukopis kao ženski, osamljenički rukopis žene zaspala tijela. On je s te osjećajnosti tako izniman i paradigmatičan slučaj za danas rijetko nazočnu suzdržanost, suspregnutost u odnosu na tijelo. Tu priroda zamire kao i tijelo u jesen života, ona se sjeća ‘uspomena uzavrele krvi’, da

⁶ Malkica Dugeč, *Izabrane pjesme 1953.–2003.*, K. Krešimir, Zagreb, 2003., 204.

⁷ *Isto*, 205.

⁸ Marijan Karabin, *Malkica Dugeč, U riječ unjedrena*, na: www.hrvati.ch/index.php/kultura/knjiga/267-malkica-dugeu-rijeunjedrena, 28. 10. 2017.

⁹ Miljenko Stojić, *Knjigozori Miljenka Stojića: Daleki puti; Osvrt na knjigu Malkice Dugeč, Tragovima bezdomnosti*, na: www.hrsvijet.net/index.php/drustvo/27-kultura/knjievnost/10734-knjigozori-miljenka-stojia-daleki-puti, 28. 10. 2017.

¹⁰ Malkica Dugeč, *Izabrane pjesme 1953.–2003.*, 210.

bi odmah, kao da bježi od sebe same i svojega ženstva, iz te zbiljske i stvarnosne razine strugnula u metafiziku i ponovno potvrdila semantem Mijena”.¹¹

„Tijekom proteklih godina svojim je radom stekla visoki ugled kao pjesnikinja, ali i kao predana radnica u borbi za čuvanje hrvatskog jezika i nacionalnog identiteta. Sudbina intelektualca u egzilu i pripadnost narodu koji je žudio za slobodom i suverenitetom označili su njezinu poeziju. Riječ je o nježnom, ali i snažnom pjesničkom govoru kojim autorica zadire u krucijalne probleme našega naroda i njegove stvarnosti. Ne pripada niti jednoj pjesničkoj školi, ili pravcu. Stvorila je svoj vlastiti poetski diskurs, oslanjajući se na hrvatsku književnu baštinu, ali i na snažne slojeve ruske poezije. Cijeni i njeguje rimu, uključujući i sonetnu formu”, o Dugečinom stvaralaštvu će Đuro Vidmarović.¹²

„Pjesnik Tomislav Marijan Bilosnić ističe kako je u cjelini autoričina poezija intimistička”, navodi Darija Žilić i dodaje: „Pjesme su poniranje u sebe, introspekcija, propitivanje smisla, evociranje osjećaja, ali i doživljaja vezanih uz prirodu, domovinu, kao i propitivanje jastva, odnosno ‘otkriće sebe samog’”. Žilić prepoznaje „ničeanski pogled na svijet” u poeziji Malkice Dugeč: „Život je razumljen kao djelovanje, kao odbлесак volje za moć, dok historija može uspavati težnju za djelovanjem, rasuti je, pa sfera ovog ovdje i sada ostaje ispražnjena”.¹³

Napominjemo da su se analiziranjem književnog stvaralaštva Malkice Dugeč bavili brojni i značajni hrvatski književnici i publicisti, posebice oni usmjereni na književno stvaralaštvo hrvatskih pisaca koji žive izvan domovine te da je u jubilarnoj zbirci „*Izabrane pjesma 1953.-2003.*” (2003.) skupljen jedan dio ulomaka dotad napisanih književnih kritika, prikaza i osvrta, no, s obzirom na protek vremena i brojne nove tekstove, vrijedilo bi prikupiti i objediniti postojeće članke i stručne osvrte.

Inače, Malkica Dugeč je objavila više od 20 knjiga poezije i u svima se nalaze recenzije, predgovori i/ili pogovori renomiranih književnih kritičara i publicista: Vinka Nikolića, Dubravka Horvatića, Stjepana Šešelja, Mile Maslaća, Vjekoslava Bobana, Krešimira Šege, Nevenke Nekić, Nenada Piskača, Damira Pešorde, Fabijana Lovrića,

¹¹ Isto, 214.

¹² Đuro Vidmarović, *Malkica Dugeč dobitnica nagrade „Fra Lucijan Kordić”*, na: hkvhr.lin28.host25.com/izdvojeno/komentari/dvidmarovic/18908-malkica-dugec-dobitnica-nagrade-fra-lucijan-kordic.html, 29. 10. 2017.

¹³ Darija Žilić, *Propitivanje domovine i jezika*, na: www.matica.hr/kolo/510/propitivanje-domovine-i-jezika-26700, 29. 10. 2017.

Vlade Vladića, Josip Palade, Tomislava Marijana Bilosnića, Ivana Kordića. Barem usput, treba spomenuti kako naslovnice njezinih zbirki krase radovi vrhunskih hrvatskih umjetnika, od kojih neki i sami žive ili su živjeli izvan domovine, poput Ivana Lackovića Croate, Antona Cetina, Josipa Turkalja, Mirka Stojića, Ivana Antolčića, Ivana Schumachera, Tatjane Jadrić.

Kao ključnu temu hrvatskoga pjesništva druge polovice 20. stoljeća u svome eseju *Tema praznine u hrvatskome pjesništvu druge polovice 20. stoljeća* Krešimir Bagić definira prazninu, koja se pojavno može ostvarivati i u metonimijama kao nepostojanje, pustinja, sljepoća, šutnja, vjetar, bjelina, snijeg. Razumijeva je kao neispunjen duhovni prostor koji omogućava nov početak; kao emociju, jedno od krajnjih stanja duha u kojemu se gubi diskurzivnost svakodnevice; kao „u misticizmu i modernizmu izraz težnje prema apsolutu”, a u postmodernizmu „jedan od znakova odustajanja”; kao poticaj za „nastanak različitih pjesničkih jezika”; kao prostor „subjektova euforičnog samoozaborava i samonadilaženja, odnosno prostor njegova samoukidanja.” Navodi tri ključne tipologije hrvatskoga pjesništva druge polovice dvadesetog stoljeća: Ante Stamaća (‘stilsko’ i ‘pojmovno’ pjesništvo), Zvonimira Mrkonjića (tri tipa: ‘iskustvo prostora’, ‘iskustvo egzistencije’ i ‘iskustvo jezika’) i Cvjetka Milanje (‘gnoseološka’ i ‘semiotička’ matrica) te, suprotno od njihovog razlikovnog pristupa, kao svoju namjeru ističe „ublažavanje razlika i inzistiranje na korespondenciji između izdvojivih lirskih koncepata”.¹⁴ Od pjesnika koji su stvarali izvan Hrvatske spominje samo Borisa Marunu i kaže „Njegovo je lirsko iskustvo naglašeno različito u odnosu na iskustva njegovih vršnjaka, ali i mlađih pjesnika. Praznina nije njegova tema. Prije bi se moglo kazati da on piše iz osjećaja nedostatka te eventualno figurativno ustvrditi da je žuđena domovina prazni prostor s kojim se suočava i u odnosu spram kojega se njegov poetski protagonist priziva i artikulira”.¹⁵ Isto bi se moglo reći i za Malkicu Dugeč s tom razlikom što se ona ne vraća u domovinu i u bitnome ne mijenja perspektivu kao što se događa kod Marune. Ostvarivanjem samostalne hrvatske države još je uvijek ostalo puno prostora za popravak/promjenu kako bi se slika žuđene domovine, kako bi se vjekovni san o Hrvatskoj na optimalan način ostvario u Republici Hrvatskoj, ostao je prostor neispunjenosti. Ipak, naglasak je stavljen na šutnju i sljepoću brojnih vanjskih čimbenika koji ne priznaju samobitnost hrvatskoga jezika, kao i na nedovoljnu osvi-

¹⁴ Krešimir Bagić, *Treba li pisati kako dobri pisci pišu*, Disput, Zagreb, 2004., 23-27.

¹⁵ Isto, 50-51.

ještenost hrvatskoga društva za jezična pitanja, pa to postaje glavno područje na temelju kojega bismo mogli reći da Bagićeve „teorija praznine” funkcionira u slučaju Malkice Dugeč.

Već spomenutu, vrlo suvislu tipologiju hrvatskoga pjesništva nakon drugoga svjetskog rata donosi Cvjetko Milanja u knjizi *Doba razlika* prepoznavanjem dva temeljna pjesnička smjera: gnoseološkog i semiotičkog. „Na jednom su strani pjesnici zabrinuti za egzistenciju (Mihalić), a na drugoj ludička pjesnička svijest (Slamnig) iz čega će se kasnije formirati dva temeljna i dominantna modela u poratnome hrvatskom pjesništvu – gnoseološki i semiotički”.¹⁶

Damir Pešorda u svojem predgovoru zbirki *Blagdan riječi hrvatske*¹⁷ dobro ocjenjuje da Malkica Dugeč ne pripada niti jednom od ova dva pjesnička smjera u hrvatskoj poeziji druge polovice 20. stoljeća, gdje generacijski pripada. Najkraće, gnoseološki tip je usmjeren na subjektivnost i individualnost, modalitete egzistencije i odnos prema Drugome, apstraktan je i gnomičan, dok mu retorički sloj, artistski stil i prosvjetiteljska poruka nisu u fokusu; semiotički tip ima izraženu metatekstualnost i intertekstualnost, ludistički pristup, istraživanje granica smisla i mogućnosti jezika, istraživanje funkcioniranja pjesme (i jezika) kao mehanizma. Milanja smatra da su Mihalić i Slamnig „antipodi što se tiče modelativne matrice”, ali imaju istu antropološku poziciju, „pa se ‘ista’ ironija ostvaruje ili filozofemima ili pak samom jezičnom igrom, ali je jednome i drugome određeni racionalni postupak pretpostavka”. Uz ove dvije široko važeće modelativne matrice, kao „posebno i izdvojivo iskustvo”, „počevši od razlikovnosti pjesničkoga diskursa do aksiološke dimenzije”,¹⁸ Milanja ističe pjesništvo Danijela Dragojevića.

U uvodu svoje knjige *U nebo i u niks: Antologija hrvatskog pjesništva 1989.-2009.* (2009.), razdoblja u kojemu je Malkica Dugeč osobito plodna i objavljuje čak 11 pjesničkih zbirki, Ervin Jahić slijedeći Milanjinu tipologiju govori o „tri čvrsta svjetopoetska temelja” moderne zgrade hrvatskoga stiha: Slavko Mihalić je „arhitekt” gnoseološkog temelja, Ivan Slamnig semiotičkog, dok je treći, „koji amalgamira premise obaju spomenutih poetskih nacrti”,¹⁹ „zakrit” iza osobnosti Danijela Dragojevića. Pjesme Malkice Dugeč nisu zastupljene u ovoj antologiji, niti u Mrkonjićevim *Međašima*, Maroevi-

¹⁶ Cvjetko Milanja, *Doba razlika*, Stvarnost, Zagreb, 1991., 14.

¹⁷ Malkica Dugeč, *Blagdan riječi hrvatske, pjesme o hodu hrvatskoga jezika*, K. Krešimir, Zagreb, 2012., 6.

¹⁸ Cvjetko Milanja, *Doba razlika*, 15, 18.

¹⁹ Ervin Jahić, *U nebo i u niks: Antologija hrvatskoga pjesništva 1989. – 2009.*, Centar za kulturne djelatnosti, Bijelo Polje, 2009., 5-6.

ćevim *Uskličnicima* i Mićanovićevoj *Utjehi kaosa*. Njezinih pjesama nema u Brešićevoj antologiji *Zabreg* i Petračevoj *Kip domovine*, niti u dvjema najopsežnijim i najvećim antologijama hrvatskoga pjesništva, Pavletićevoj i Stamaćevoj, dok se nalaze u hrestomatiji Šimuna Šite Čorića *45 hrvatskih emigrantskih pisaca* i antologijama *Mila si nam ti jedina* Josipa Bratulića, *Dunav* Dubravka Horvatića i *Cvrčak u boriku* Ante Selaka.

Možemo ustvrditi da postoje brojne Dugečine pjesme kod kojih se mogu prepoznati svojstva oba navedena temeljna modela, posebice gnoseološkog, budući da su egzistencijalistički motivi itekako zastupljeni u njezinoj poeziji. Između brojnih pjesama s izraženim egzistencijalističkim motivima izdvojili bismo pjesmu *Riječ*, koju smo gore većim dijelom citirali, te vrlo uspjelu pjesmu *Rasklimana ljuljačka snova* i nešto manje *Suvremena jadikovka* iz zbirke *Žigice vjere*.

Suvremena jadikovka

Prođe prvi.
Dode peti,
Trideseti...
Hoće l' crvi
Il' će ptice
Pozobati sve mrvice
Rasute po stolu posnu?
Hoće li nam ćud ponosnu
Okrnjiti žeđ i glad
Pa ćemo već sad
Od očaja klonuti?
Prođe drugi.
Dode šesti,
Dvadeseti...
Što ćeš piti, što ćeš jesti
Ako se tek dva'est peti
Tebe sjeti?
Od početka pa do kraja
Strah nas mori. Plaču djeca...
Jedva kraj se s krajem spaja.
Ako dode tri'est prvi,
Domovino moja draga,
Čak ni suhoj kruha mrvi,
Na stolu nam praznu, posnu,

Neće biti niti traga!

Rasklimana ljujačka snova

Nitko ne prilazi riječi.

Razum se stapa s naplavinama gađenja.

Nitko sviješću ne dohvaća slova.

Sve dalje plovi moj vlak vodenom stihijom nada.

Nitko se ne sjeća govora.

Vidici odlutali zrakopraznim stazama nemoći.

Tko se poigrava rasklimanom ljujačkom Snova?

Nitko zvukom ne sjeća na minulost trajanja.

Za jekom spaljenih šuma – nitko se ne osvrće.

A riječ jest.

I slovo jest.

Govor opominje: Ipak uspravni rastemo,

Premda smo sćušni na putu do sebe.

Rascujetalim grančicama sjećanja

Domahnimo nadolazećim bujicama uma!

Netko će ipak od slova stvoriti riječ.

I govor će nadvladati njemoću hoda.

Rasklimanu ljujačku snova optočit će mijene

Blagošću zvijezda i tihim zovom u visine.

Ipak, od Slavka Mihalića i matice njezina domovinskog naraštaja poeziju Malkice Dugeč bitno odvaja njezina prosvjetiteljska intencija, njezina gotovo opsesivna usmjerenost na kontinuirano upozoravanje na brojne probleme i izazove s kojima se hrvatski jezik susretao i susreće, kao i silna i nedjeljiva nada da će hrvatski jezik dobiti mjesto koje mu pripada i koje zaslužuje. Pjesnikinja iznimno puno tematizira jezik, ali ga ni u jednom trenutku ne dovodi u pitanje, ne istražuje njegove mehanizme funkcioniranja, ne traži unutarnju logiku, krajnji smisao i besmisao izrečenog i mogućeg, ne pristupa ludistički, ne rastače jezik, ne čini ništa od onoga kako se prema jeziku odnose pjesnici koje bismo pod najširim zajedničkim nazivnikom, bez obzira na njihove velike i male razlike, mogli nazvati postmodernističkim.

U svome odnosu prema jeziku puno je bliža svojim tradicionalnim i modernističkim uzorima, klasicima hrvatske književnosti i ne libi se u svojoj poeziji hrvatski jezik staviti na najviše mjesto, dati mu apsolutne atribute i obogotvoriti ga. U svojoj predanosti jeziku

te skrbi i zauzetosti za njega, Malkica Dugeč u središtu svoga poetskoga svijeta gradi hram riječi hrvatske u kojemu je ona brižna svećenica i borbena ratnica.

Već je rečeno je da u svojoj poeziji ne koristi ironijski odmak, tako svojstven suvremenom svijetu i suvremenoj umjetnosti; štoviše, kod nje se osjeća snažan pathos i bavi se velikim temama, ali i želi poetskim oruđem aktivno i pozitivno djelovati u stvarnome svijetu, ne želi ga samo opisati nego ga i mijenjati/popravljati. Autorica se ne želi igrati ni eksperimentirati s formom svojih pjesama. Ne lomi logičku strukturu misli, niti gramatičku strukturu rečenice. Pjesme su joj u pravilu uobličene u jednoj ili nekoliko strofa. U svim je pjesmama vrlo naglašen ritam. Iako je u pravilu vrlo ujednačen i stabilan, prepoznatljive su i promjene ritma, kojima se sugerira i implicira specifična emotivna obojenost pojedinoga dijela. Kod rimovanih stihova česta je isprekidana rima, prisutne su i parna (aabb), unakrsna (abab), obgrljena (abba), pa i nagomilana (aaaa); česti su primjeri jednostruke, muške rime, rjeđe dvostruke, ženske. Autorica se vrlo uspješno okušala u zatvorenim formama, poput soneta, čak i sonetnih vijenaca, poput *Vijenca od plača i smijeha* napisanoga 2008. godine u povodu 50. obljetnice Hrvatske katoličke zajednice (ranije Hrvatske katoličke misije) u Stuttgartu s magistralama HRVATI DOMOVINI.²⁰

*Hrvatsku kroz povijest, otkad rod naš traje,
Riječ zadanu Hrvat ne htjede poreći.
Volja za slobodom snagu diva daje,
A tuđini: „Majko”, ne htje Hrvat reći.
Trnju iz dubine nade se izvuku.
I poklisar Božji, svih Hrvata dika,*

*Domu, Crkvi služi. Bratsku pruža ruku.
Opekla je mnoge snaga pravednika.
Mi ostasmo uvijek ono što smo bili:
Odujetnici mira i svete slobode.
Vjernost Domovini – Gospi povjerili.
Izvori nas mame. Zovu braća, seke.
Neka Božja milost povratak nam prati
Ime nek' Hrvata čuva Bog navijeke!*

²⁰ Nedjeljko Brečić i dr. (ur.), *Hrvatska katolička zajednica u Stuttgartu 1958.-2008.: prigodom 50. obljetnice pastoralnog djelovanja među Hrvatima katolicima u Stuttgartu*, HKR, HKZ, Stuttgart, 2008.

Opravdanje za svoju, po temeljnim postavkama pomalo anakronu poetiku, pjesnikinja nalazi u svome životu. Malkica Dugeč je profesorica hrvatskoga jezika i književnosti, od najranije svoje životne dobi aktivna u rječotvornom području i zaljubljena u riječi, zbog političkih je razloga morala emigrirati i tim je činom definitivno odredila svoje temeljne životne i umjetničke postavke: udaljenost od domovine dodatno osnažila njezino i ranije vrlo jako domoljublje i ljubav prema hrvatskome jeziku. Kao borac za hrvatski jezik djelovala je u društveno-političkom kontekstu te je stoga i u njezinoj poeziji čest propovjednički, opominjući, pa i budničarski ton, kao poziv za zajedničko djelovanje u kojemu se ne biraju sredstva i ne štete vlastiti trud, pa ni život, da bi se, uz Božju pomoć, dostigao željeni ideal – slobodna hrvatska domovina.

Ljubav prema hrvatskome jeziku, hrvatskoj prirodnoj i kulturnoj baštini, usmjerenost na duhovnost i vjeru te, posebice, naglašeno domoljublje i domotužje glavni su motivi hrvatske emigrantske književnosti i po tome je poezija Malkice Dugeč paradigmatička za emigrantsku književnost, kao i za najveći dio nacionalne književnosti koja nastaje izvan Republike Hrvatske.

Istraživanjem i analiziranjem književnoga stvaralaštva Malkice Dugeč dolazimo do zaključka kako se izvandomovinska pozicija snažno upisala u strukturu njezina pjesništva, u prvome redu na razini motiva koje smo netom naveli, a potom i stila i stilske figuracije koje smo detaljno opisali u ovome radu, a što za posljedicu ima i relativnu distanciranost od aktualnih pjesničkih praksi matične, odnosno domovinske hrvatske književnosti. Svojim brojnim i vrijednim pjesničkim zbirkama, ali i svojim cjelokupnim životom i djelovanjem, Malkica Dugeč neosporno se potvrđuje kao jedna od najboljih i najvažnijih hrvatskih izvandomovinskih pjesnikinja.

FIGURES OF SPEECH IN THE POETRY OF MALKICA DUGEČ

Summary

This paper explores and describes the motifs, the style and the poetics of Malkica Dugeč, a Croatian poet living and working in Stuttgart, Germany. The focus of the paper lies in the analysis of figures of speech in Malkica Dugeč's poetry reading through the prism of Luka Zima's book "Figure u našem narodnom pjesništvu" (Figures in our Folk Poetry), as well as seen through the prism of

contemporary literary historians and theoreticians such as Cvjetko Milanja and Krešimir Bagić. This paper also examines the relationship between Malkica Dugeč's poetry with the two dominant models in Croatia's poetry of the second half of the 20th century, the gnoseological and the semiotic model, and the author's generational stance. In her poems Malkica Dugeč pays particular attention to the role of Croatian language, used not just as a key topic in all of her lyrical work, but also as the main subject of her entire social and political engagement. The research concludes that Malkica Dugeč, as one of the most prominent Croatian poets abroad, is also one of the best representatives of Croatian national literature outside the Republic of Croatia and especially of Croatian emigrant literature. The poet's strong expatriate stance is heavily embedded in the structure of her poetry, primarily at the level of the chosen motifs, but also in the choice of her style and stylistic figures. All of this is resulting in her relative departure from the current poetic practice of her native Croatian homeland, as well as the entire Croatian literature.

Keywords: Malkica Dugeč, Croatian literature abroad, diaspora literature, emigrant literature, style, figures of speech, figure of words (tropes), modern Croatian poetry, Croatian language